

## UN MANUSCRIS MEDICAL LATINESC DIN ANII 1790—1834

C. Săndulescu

În biblioteca Academiei R.P.R. se găsește un manuscris latinesc vechi înregistrat sub nr. 111. Manuscrisul cuprinde 28 de file, format mic și este redactat destul de clar, cu prescurtările obișnuite formulărilor medico-farmaceutice. Nu are titlu, însă pe prima pagină s-a adăugat ulterior în limba maghiară „*Receptek a dr. Szanknovits István tordai orvos feljegyzése 1790—1834 közötti években*“ (Receptar al medicului din Turda István Szanknovits, însemnări din anii 1790—1834).

Manuscrisul cuprinde peste 100 de rețete diferite, redactate în majoritate în limba latină, iar o mică parte în limba maghiară. Se recunoaște pe alocuri intervenția unei a doua și a treia mâini, care a completat manuscrisul.

Interesul științific medical și medico-istoric al manuscrisului rezidă mai puțin în rețetarul propriu-zis, care conține formule magistrale curente, cât mai ales în explicațiile care însoțesc majoritatea formulor și care reprezintă probabil rezultatul experienței practice personate a doctorului *Szanknovits*. Explicațiile se referă, pe de o parte la modul de preparare a rețetelor, deci la procedura farmaceutică, iar pe de alta, la indicațiile terapeutice ale medicației respective. Tocmai această parte a manuscrisului redactată în limba latină prezintă după părerea noastră un interes deosebit atât melico-istoric, cât și științific medical. Găsim aici scurte aprecieri clinice asupra indicațiilor terapeutice și asupra efectelor tratamentului, de exemplu în legătură cu folosirea flebotomiei în pneumonie sau cu prognosticul enteritei grave.

Iată o apreciere asupra acestei ultime chestiuni, „Nutriția este compromisă la cel care prezintă scaune diareice, neregulate din pricina dispariției forței intestinale...” (Fila 12).

Aproape toate formulele sînt urmate de indicații terapeutice sau clinice. *Aqua viridis Hartmanii* care conține vin alb, cupru, amidon și miere se folosește extern „în ulcere cu caracter malign, prelungite, îndecosebi faringiene și palatine”; se mai utilizează în ulceruși scrofuloase, în furuncule, în antrax și în gangrenă. *Fomentum Pideriti* preparat cu sâpo veneti și spirt este o loțiune externă, care se aplică pe regiunea bolnavă, „Ex hocce liquido fiat fomentum calidum cum flanela applicandum”. *Fomentum* este termenul latin pentru cataplasma caldă sau uscată (calidum, siccum). Cataplasma lui Piderit se folosește după autorul manuscrisului în scrofulie, hemoroizi, fistule, cistită, metrită și „în multe inflamații, cronice sau asteniente, ca și în indurațiile consecutive ale tuturor regiunilor”.

Unele prescripții ale rețetarului d-rului *Szanknovits* pot fi cel puțin experimentate practic și astăzi. Iată de pildă o prescripție pentru... căderea părului. Autorul întitulează prescripția: *Capillos producens pomadina*, pomadă care face să crească părul. Se prepară din măduva de os femural de bovine (medulla oss. femur, bovin), apă de Napha (?) „quantum recipere potest”, „cite se poate încorpora în pomadă”, balsam peruvian și ulei de Mille fleur”.

*Linimentum Sanchez* este demn de amintit. El se prepară din cantaridă și spirt. „Se lasă să se dizolve substanța într-un balon alungit, închis, timp de 6 zile”. (Digere per 6 dies în phiala alta, clausa) apoi seara, înainte de culcare se pun 3—4 linguri din acest liniment într-un vas și se fricționează anebele picioare pînă la mijlocul gîmbei cu un burete sau cu mîna goală. Fricțiunea se poate aplica și în alte regiuni ale corpului. „Ea trezește forța vitală și nervoasă, alina durerea, spasmul capului și al altor părți”.

Desigur rețetarul conține și formule utilizabile intern, asupra cărora nu ne putem extinde prea mult. Aflăm, de pildă, în manuscris mențiunea despre două noutăți terapeutice, *novum*. *Novum in Syphilitide* este reprezentat prin *Tinctura antisiphilitica Bernardi* cu bază de opiu și vin de cinnamon. Despre eficacitatea dubioasă a tincturei lui Bernard în lues nu este greu să ne pronunțăm. Un alt *novum* sau noutate terapeutică o constituie *Pilulele antiacid Richter*, care cuprind: assa foetida și bilă de taur și sînt bune „in morbo ab acido gastrico, in pyrosi, cardialgia, colica, hypocondriasi, eructatione acida”. În manuscris mai găsim o formulă pentru „*licoarea antireumatică Fuller*” și alta pentru „*puleis Plumeri*”, utilizată în boli de femei, reumatism cronic și „lebră scarlatinoasă”.

În legătură cu rețetele mai sînt citate și alte nume proprii. Credem util din punct de vedere medico-istoric să amintim numele „prea strălucitului medic *Samuel Pataki senior*” care prescria un vin medicinal. Formula este redată în două variante la filele 10, 17 ale rețetarului și conține între altele: rădăcini de cicoare, de anison și de polipodium, foi de senna, coaje de cinnamon, herba cardului și herba centauri, etc.

Mai interesant pare din punct de vedere medico-științific tratamentul prescris pentru bolnavii de scorbut. Mai întiu dieta cuprinde indicații foarte raționale: „acida vegetabilia, cochlearia, fumarica, trifolium fibr., armoracia, cortex peruvian., rad. acori calami”

și „mai ales fructul de lămâie și portocal“ (*Et praecipue pomum Limonorum et pomum Aurant*). În scorbut sînt indicați și acizii minerali ca stimulant, deoarece boala se însoțește întotdeauna de astenie. În scorbut se mai administrează *Vinum Lindii*, preparat cu vin de calitate bună, (vinum generosum) și suc antiscorbutic de lămâie. Băutura se ingerează puțin ațt ziua, cît și noaptea.

Fapt obișnuit în vechile manuscrise, aflăm și însemnări diferite în text. O rețetă cu chinină sulfurică este pentru „fetița mea dragă Klári“ (Klári Kédves leányonmak), bolnavă de pneumonie. Interesant este faptul că medicul din Turda folosea în pneumonie chinina, deși evident, nu cunoaștea rolul ei antipneumococic, descoperit de Aulfrecht în 1925.

Acesta este pe scurt conținutul rețetarului latinesc transmis sub numele doctorului *Szanknovits* din Turda. O însemnare finală cuprinde cuvintele: „*Dipl. med. 1805—24, 7-bri Vindobona*“ care nu ar putea să se refere la *Szanknovits* însuși, dacă socotim autentică datarea în limba maghiară, aflată pe coperta manuscrisului.

Chestiunea cronologiei și a redactării poate forma totuși obiectul unei discuții, ținînd seama de faptul că în manuscris se recunosc trei grafii deosebite.

Nu putem formula vreo ipoteză în acest sens, deoarece nu posedăm nici o altă informație despre acest medic. Nu am făcut decît să semnalăm pe scurt existența și aspectul de fond al acestui manuscris medical.

*Sosit la redacție: 22 noiembrie 1962.*

